

5. Клейман, Р.Я. Культурное наследие евреев Молдовы / Р.Я.Клейман, И.Э.Шихова. – Кишинев: 2010.
6. Смирнов, Валерий. Таки да большой полутолковый словарь одесского языка. В 4-х т. / Валерий Смирнов. – Одесса, 2005.
7. Смирнов, Валерий. Одесский язык / Валерий Смирнов. – Одесса, 2008.
8. Степанов, С.М. Російське мовлення Одеси / С.М.Степанов. – Одеса, 2004.
9. Тартарен из Тараскона (Малиновский Виктор). Баба Чана // Ижболдина, И.А. «Живая старина» в произведениях русских литераторов Бессарабии конца XIX-начала XX вв. Исследования и материалы / И.А. Ижболдина. – Кишинев, 2012.
10. Юнко, Александра. Переулочек бессарабский... / Александра Юнко // Связь времен. – Кишинев, 2010.
11. Юнко, Александра. Мой город / Александра Юнко // Русское поле. Литературно-художественный и публицистический журнал ассоциации русских писателей Республики Молдова. № 1 (3). – Кишинев, 2011.

М.П. Кажарновіч (Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт)

СТРУКТУРА І ФУНКЦЫІ АНАМАСТЫЧНАЙ МЕТАФАРЫ ПУБЛІЦЫСТЫЧНАГА ДЫСКУРСУ

Публіцыстычны дыскурс займае адметнае месца сярод іншых відаў дыскурсу. Ён уключае ў сябе шырокае кола рознатэматычных тэкстаў, якія тычацца культурнага, палітычнага, эканамічнага, сацыяльнага жыцця грамадства. Публіцыстычныя тэксты закліканы не толькі інфармаваць пра пэўную падзею, але і даць ёй ацэнку, уздзейнічаць на рэцыпіента. У сувязі з гэтым у публіцыстычных тэкстах побач з інфарматыўнасцю зместу важная роля надаецца форме, моўным сродкам, якія б дазволілі не толькі данесці да шырокай аўдыторыі пэўную інфармацыю, але і выклікаць адпаведную рэакцыю. У публіцыстычным дыскурсе назіраюцца дзве выразныя тэндэнцыі: з аднаго боку, гэта імкненне аўтара да максімальнай свабоды, да выражэння сваёй індывідуальнасці, адметнасці аўтарскай манеры, але з іншага – гэта ўжыванне апрабаваных, добра вядомых сродкаў, якія дазваляюць прыхаваць сваю суб'ектыўнасць і суаднесці тэкст з агульнапрынятымі традыцыямі. Шырокае ўжыванне анамастычнай метафары ў публіцыстычных тэкстах з'яўляецца яскравым пацвярджэннем актуальнасці названых тэндэнцый.

Варта адзначыць, што выкарыстанне канататыўных магчымасцей уласнага імя заўсёды было пашыранай з'явай у масавай камунікацыі. Пра гэта сведчыць цэлы шэраг уласных імёнаў, якія на сённяшні дзень перайшлі ў склад апелятыўных адзінак. Па сутнасці гаворка ідзе пра канвенцыяналізаваныя анамастычныя метафары, сінфікат якіх замацаваны ў слоўніках: “донкіхот – фантазёр, які самааддана змагаецца за адцягненыя ідэалы добра” [4; 182] (*Мікалай Матукоўскі – беларускі Дон Кіхот (Звязда 12.09.2009)*), “донжуан – шукальнік любоўных прыгод, спакуснік жанчын” [4; 181] (*Быць Дон Жуанам сёння прэстыжна (Звязда 16.02.2007)*).

Анамастычная метафара фарміруецца на аснове прэцэдэнтнага імя – агульнавядомага, пашыранага ў камунікацыі, актуальнага ў кагнітыўным плане оніма, які выкарыстоўваецца ў тэксце як культурны знак, своеасаблівы сімвал пэўных якасцей, характарыстык, спосабу паводзінаў. Безумоўна, не кожнае прэцэдэнтнае імя ў публіцыстычным тэксце фарміруе метафарычны кантэкст. Д.Б. Гудкоў вылучыў дэнататыўнае (інтэнсіўнальнае) і канататыўнае (экстэнсіўнальнае) ужыванне прэцэдэнтнага імя [2; 154]. Пры дэнататыўным ужыванні, як і кожнае ўласнае імя, прэцэдэнтны онім абазначае канкрэтную рэалію. Напрыклад, у кантэксце *Пасля выбуху на атамнай электрастанцыі ў Чарнобылі мінула ўжо 27 гадоў (Звязда 26.04.2013)* тапонім *Чарнобыль* абазначае населены пункт, у якім адбылася аварыя на атамнай электрастанцыі. Пры канататыўным ужыванні ў оніме *Чарнобыль* выразна актуалізуецца семы ‘страшная трагедыя, смяротная катастрофа’: *Не хочам другога Чарнобыля (Звязда 26.04.2006)*. Але часам адзначаюцца абсалютна іншыя шляхі развіцця семантыкі прэцэдэнтнага імя, што стварае нечаканы метафарычны эфект: *А*

зараз адбываецца Чарнобыль духоўны, ад якога Беларусь можа знікнуць як нацыя і як дзяржава (*Наша Ніва* 14.05.1997), Духоўны Чарнобыль вакол нас (*Наша Ніва* 12.10.2002). У гэтым выпадку онім Чарнобыль аплікуецца на абсалютна іншы дэнатат, які не мае непасрэднай сувязі з горадам, што пацярапеў ад наступстваў аварыі на атамнай электрастанцыі. Такім чынам, анамастычная метафара фарміруецца на аснове ўжывання прэцэдэнтнага імя ў метафарычным кантэксце. Паспрабуем акрэсліць структуру і функцыі анамастычнай метафары публіцыстычнага дыскурсу.

У адпаведнасці з кагнітыўнай тэорыяй кожная метафара з’яўляецца вынікам практыі ведаў з адной паняццёвай сферы ў іншую: са сферы-вытоку ў сферу-мішэнь [3]. У выніку такога ўзаемадзеяння элементы сферы-вытоку структуруюць больш складаную сферу-мішэнь. У выпадку анамастычнай метафары варта казаць пра метафарызацыю не ізаляванага імя, а цэласнай канцэптуальнай структуры з пэўным кагнітыўным кантэкстам, які актывізуецца ў свядомасці носьбітаў мовы.

Для анамастычнай метафары публіцыстычнага дыскурсу сферай-вытока з’яўляецца прэцэдэнтнае імя, за якім можа стаяць канкрэтная асоба з шэрагам трывала замацаваных характарыстык (*Міхаэль-Ёсеф Гузікаў – беларускі Паганіні (ЛіМ 31.08.2007)* на аснове асацыяцыі ‘выдатны скрыпач, музычны віртуоз’), пэўная агульнавядомая сітуацыя (*Новыя Маўродзі ўжо ў інтэрнэце (Звязда 18.11.2008)* на аснове асацыяцыі з фактам пабудовы махлярскіх эканамічных пірамід) або прэцэдэнтны тэкст (*Састарэлыя Рамэо і Джульета сённяшняга дня (Звязда 10.02.2007)*).

Анамастычная метафара публіцыстычнага дыскурсу фарміруецца на аснове оніма, які можа паходзіць з самых розных сфер чалавечай дзейнасці: палітыкі (*Намеснік старшыні БСДП(Г) Нісцюк хоча стаць Гайдукевічам (Наша Ніва 20.10.2006)*), міфалогіі (*Гераклы новага часу: удзельнікі спартакіяды (Звязда 08.09.2006)*), літаратуры (*Алесь Разанаў – Апалінэр і Брэтон у сучаснасці (ЛіМ 07.12.2007)*), эканомікі (*Беларуская культура чакае свайго Бальцэровіча (Наша Ніва 21.08.2000)*), спорту (*Другога Шчэрбу нам пакуль не вырасціць (Звязда 15.08.2008)*) і інш.

Унутраная форма анамастычнай метафары, якая фарміруецца шляхам пераносу ўласцівасцей са сферы-вытоку на сферу-мішэнь, раскрываецца без усялякіх цяжкасцей у тым выпадку, калі экстрапаляцыя імя адбываецца ў межах аднаго сэнсавага поля (дыскурсу). Напрыклад, метафара *Нездарма Эмілію Плятэр называюць беларускай Жаннай д’Арк (ЛіМ 27.10.1998)* сфарміравана ў межах культурна-гістарычнага кантэксту, які звязаны з постацю жанчыны-змагаара ў нацыянальна-вызваленчым руху. Перанясенне ўласцівасцей імя за межы адной сэнсавай прасторы (у іншы дыскурс) узмацняе метафарычны кантраст, а адпаведна і экспрэсіўнасць анамастычнай метафары: *Кася Камоўка – Жанна д’Арк беларускага року (Наша Ніва 17.03.2000)*, *Сокалаў-Воюш – музыкальны Пазняк (Наша Ніва 17.09.2000)*. У такім выпадку рэлят і рэфэрэнт анамастычнай метафары належаць да розных паняццёвых сфер.

Для ідэнтыфікацыі анамастычнай метафары прынцыпова важным з’яўляецца кантэкст. Прыхільнікі лагічнага накірунку разглядаюць метафару ў межах тэорыі рэфэрэнцыі і яе ўтварэнне звязваюць з такімі паняццямі, як *фокус метафары (plowed)* і *рамка (frame)*. “Фокус – гэта слова з метафарычным значэннем, а рамка – кантэкст” [1; 156]. У выпадку анамастычнай метафары фокусам з’яўляецца прэцэдэнтны онім, а рамкай – той мінімальны кантэкст, які фарміруе метафару і дапамагае яе ідэнтыфікаваць. Напрыклад, у кантэксце *Віктар Казько – беларускі Маркес (ЛіМ 30.01.2009)* азначэнне *беларускі* якраз і з’яўляецца той рамкай, якая дазваляе нам казаць пра метафарычнае ўжыванне оніма *Маркес*. Рамка анамастычнай метафары можа быць прадстаўлена не толькі атрыбутыўнымі, але і адвербіяльнымі (“*Магутны Божа*” – гэта “*Ойча наш*” *на-беларуску (Наша Ніва 28.02.2009)*) і субстантыўнымі канструкцыямі (*Робін Гуд з банка: супрацоўнік банка ўкраў грошы, каб дапамагчы бедным (Звязда 08.10.2009)*).

Анамастычная метафара ў публіцыстычным дыскурсе выконвае цэлы шэраг функцый. Перш за ўсё варта ўзгадаць, што метафара з’яўляецца вобразным сродкам

мовы, закліканым упрыгожыць нашае маўленне, зрабіць яго больш эмацыянальным, вобразным і пераканальным, што дазваляе казаць пра эстэтычную, эмацыянальную і рытарычную функцыі анамастычнай метафары ў публіцыстычным дыскурсе.

З эстэтычнай функцыяй цесна звязана эўфемістычная функцыя анамастычнай метафары. Гэтая моўная адзінка дазваляе прыхаваць непажаданы, непрымальны, адмоўны канататыўны змест за ўласным імем. Напрыклад, замест адмоўнай характарыстыкі ‘сквапны чалавек’ ужываецца онім *Плюшкін (Плюшкіным на заметку (Звязда 13.03.2008))*, замест ‘махляр, які зарабляе на пабудове эканамічных пірамід’ – *Маўродзі (Віртуальны Маўродзі (Звязда 25.08.2006))*.

Анамастычная метафара з’яўляецца сродкам аксіялагічнага асэнсавання рэчаіснасці, выконваючы функцыю ацэнкі пэўнай рэаліі. Напрыклад, называючы Янку Купалу *беларускім Дантэ (Янка Купала – беларускі Дантэ (ЛіМ 26.10.2007))*, мы адначасова акрэсліваем значэнне постаці пісьменніка для беларускай літаратуры ў прыватнасці і беларускай культуры ўвогуле. Такая анамастычная метафара выклікае ў моўцаў адназначныя асацыяцыі, звязаныя з антрапонімам *Дантэ*: ‘выбітная постаць, прарок сваёй нацыі, заснавальнік літаратуры на нацыянальнай мове’ – у святле якіх мы ацэньваем значнасць постаці Янкі Купалы ў беларускім культурным жыцці.

Анамастычная метафара – гэта моўная адзінка, у якой закадаваны пэўны аб’ём інфармацыі, што дазваляе казаць пра яе кумулятыўную функцыю. Яна з’яўляецца сродкам захавання ведаў, назапашаных чалавекам шляхам індывідуальнага і калектыўнага пачуццёвага, практычнага і інтэлектуальнага вопыту. Гаворка ідзе пра тое, што анамастычная метафара фарміруецца на аснове оніма, за якім у свядомасці моўцаў замацаваны цэлы шэраг асацыяцый, што звязаны з нашымі ведамі, уяўленнямі пра носьбіта імя. Яна з’яўляецца не толькі сродкам, але і вынікам пазнавальнай дзейнасці чалавека.

Анамастычная метафара фарміруецца ў межах пэўнай лінгвакультурнай супольнасці, што дазваляе разглядаць яе як кампанент нацыянальна-культурнага дыскурсу і казаць пра тое, што яна выконвае функцыю культурнага маркёра. Напрыклад, прадстаўніку беларускай лінгвакультурнай супольнасці будзе цалкам зразумелы змест метафары *Кафка – чэшскі Багдановіч (Звязда 23.10.2009)*, таму што ў нацыянальнай свядомасці антрапонім *Багдановіч* мае вызначаны інфармацыйна-асацыятыўны змест: ‘паэт, грамадска-культурны дзеяч беларускага Адраджэння пачатку ХХ ст., першаадкрывальнік новых паэтычных жанраў у беларускай літаратуры, чалавек з трагічным лёсам, класік айчыннай літаратуры, імя на тысячагоддзі’. У прадстаўнікоў іншай лінгвакультурнай супольнасці дэкадаванне такой анамастычнай метафары можа выклікаць цяжкасці, але несумненна знойдзецца сваё нацыянальна-прэцэдэнтнае імя для асэнсавання адпаведнай рэаліі.

Такім чынам, анамастычная метафара фарміруецца на аснове метафарычнага ўжывання прэцэдэнтнага імя. Яна з’яўляецца важным складнікам публіцыстычнага дыскурсу, дзейным лінгвістычным сродкам для адлюстравання жыццёвых рэалій, іх ацэнкі і фарміравання грамадскага меркавання. Анамастычная метафара дазваляе ацаніць актуальныя праблемы грамадска-палітычнага, эканамічнага і сацыяльнага жыцця ў кантэксце як нацыянальнага, так і сусветнага культурна-гістарычнага вопыту.

Літаратура

1. Блэк, М. Метафара / М. Блэк // Теория метафоры: сб. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153 – 172.
2. Гудков, Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Б. Гудков. – М.: Гнозис, 2003. – 288 с.
3. Лакофф, Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Пер. с англ. / Под ред. и с предисл. А.Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: Больш за 65 000 слоў / Пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко; Афармленне А.М. Хількевіча. – 3-е выд. – Мн.: БелЭн, 2002. – 784 с.